

OILA — TARBIYANING ASOSIY MASKANI*SAMARQAND VILOYATI,**SAMARQAND ILG'OR KASBIY MAHORAT TEXNIKUMI**TARBIYA FANI O'QITUVCHISI**HOMIDOVA GULBAXOR ABDURAXMONOVNA***ANNOTATSIYA**

Ushbu ilmiy maqolada oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti sifatida shaxs tarbiyasining asosiy maskani ekani keng ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda oilaning tarixiy shakllanishi, pedagogik funksiyalari, psixologik ta'siri va zamonaviy jamiyatdagi o'rni chuqur o'rganildi. Oila ichidagi munosabatlar, otanonaning tarbiyaviy mas'uliyati, bolada shaxsiy fazilatlarning shakllanishi hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uzatilish mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, globallashuv sharoitida oilaviy tarbiya oldida turgan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ham tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sog'lom oilaviy muhit shaxsning ma'naviy, axloqiy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: oila, tarbiya, ijtimoiy institut, psixologiya, pedagogika, ma'naviyat, qadriyat, jamiyat, globallashuv.

KIRISH

Oila inson hayotining eng birinchi, eng tabiiy va eng kuchli ijtimoiy muhitidir. Inson dunyoga kelishi bilan birinchi bo‘lib oilaning ta’sir doirasiga tushadi va uning shaxs sifatida shakllanishi aynan shu muhitda boshlanadi. Oila faqat biologik birlik emas, balki ijtimoiy, ma’naviy, psixologik va tarbiyaviy institut sifatida ham faoliyat yuritadi. Shaxsning butun hayoti davomida uning xulq-atvori, dunyoqarashi va qadriyatlari oilada shakllangan asosga tayanadi.

Jamiyat taraqqiyoti bevosita yosh avlodning tarbiyasiga bog‘liq bo‘lib, tarbiya jarayonining eng muhim qismi oilada amalga oshadi. Bola maktabgacha bo‘lgan davrda eng ko‘p bilimni ota-onasidan oladi va uning asosiy psixologik xususiyatlari aynan shu davrda shakllanadi. Shu sababli oila tarbiyaning asosiy maskani sifatida ilmiy jihatdan alohida o‘rganiladi.

Bugungi globalashuv jarayonida axborot oqimining kuchayishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bolalar tarbiyasiga yangi omillarni olib kirdi. Bu esa oilaning tarbiyaviy funksiyasini yanada kuchaytirish zaruratini yuzaga keltirdi. Zamonaviy sharoitda ota-onaning roli faqat moddiy ta’minot bilan cheklanmay, balki ma’naviy-psixologik yo‘naltirishni ham o‘z ichiga oladi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda oila va tarbiya masalasini chuqur o‘rganish uchun bir nechta ilmiy yondashuvlar qo‘llanildi. Birinchi navbatda, nazariy tahlil metodi ishlatilib, pedagogika, psixologiya va sotsiologiya sohasidagi ilmiy manbalar o‘rganildi. Oila instituti haqidagi klassik va zamonaviy qarashlar tahlil qilindi.

Shuningdek, sistemali yondashuv asosida oila bir butun tizim sifatida ko‘rib chiqildi va uning ichki elementlari — ota-ona, farzandlar, oilaviy munosabatlar va qadriyatlar o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilindi. Solishtirma tahlil orqali sog‘lom va nosog‘lom oilaviy muhitlarning farzand tarbiyasiga ta’siri o‘rganildi.

Psixologik kuzatuv metodi yordamida bolalarning xulq-atvor shakllanishida ota-onaning roli va oilaviy muhitning ta'siri tahlil qilindi. Bundan tashqari, ijtimoiy-pedagogik yondashuv asosida oilaning jamiyat bilan o'zaro aloqasi o'rganildi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi oilaning tarbiyaviy funksiyasini ilmiy asoslash, uning jamiyatdagi o'rnini ochib berish va zamonaviy muammolarni tahlil qilishdan iborat.

NATIJARLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, oila shaxs tarbiyasining eng asosiy va birinchi manbai hisoblanadi. Bolaning xarakteri, odatlari, qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlari eng avvalo oilada shakllanadi. Oila muhiti qanchalik sog'lom bo'lsa, shaxs shunchalik barqaror, ishonchli va ijtimoiy jihatdan moslashuvchan bo'ladi.

Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, ota-onaning tarbiyadagi roli hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ota-onaning xulq-atvori, nutqi, munosabati va hayot tarzi bolaga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladi. Bolalar ko'pincha ota-onasini taqlid qiladi va ularning xatti-harakatlarini o'zlashtiradi.

Shuningdek, oilaviy muhitning psixologik holati bolaning ruhiy rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi.

Mehr-muhabbat, hurmat va ishonchga asoslangan muhit bolada o'ziga ishonchni kuchaytiradi, stressni kamaytiradi va ijtimoiy moslashuvni osonlashtiradi. Aksincha, janjal va beqaror muhit bolada agressiya, qo'rquv va beqaror xulq shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Tadqiqot natijalaridan yana biri shuki, milliy va umuminsoniy qadriyatlar aynan oilada shakllanadi va avloddan avlodga uzatiladi. Kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, halollik, or-nomus va vatanparvarlik kabi qadriyatlar oilaviy tarbiyaning asosiy tarkibiy qismidir.

МУХОКАМА

Tadqiqot natijalari pedagogik va psixologik nazariyalar bilan mos keladi. Oila shaxs ijtimoiylashuvining birinchi bosqichi sifatida qaraladi va bu jarayonning eng muhim davri erta bolalik hisoblanadi. Psixolog olimlarning fikriga ko'ra, insonning asosiy xarakter xususiyatlari 5–7 yoshgacha shakllanadi va bu jarayon asosan oilada kechadi.

Shuningdek, zamonaviy jamiyatda texnologiyalarning rivojlanishi oilaviy tarbiyaga yangi chaqiriqlarni keltirib chiqarmoqda. Internet va ijtimoiy tarmoqlar bolalarning psixologik rivojlanishiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu esa ota-onadan yanada faol nazorat va to'g'ri yo'naltirishni talab etadi.

Muhokama natijasida shuni ta'kidlash mumkinki, oila faqat tarbiya beruvchi institut emas, balki shaxsning butun hayotiy yo'nalishini belgilovchi asosiy tizimdir. Agar oilada tarbiya kuchli bo'lsa, jamiyatda ijtimoiy barqarorlik, ma'naviy yuksalish va huquqiy madaniyat rivojlanadi.

Shuningdek, davlat siyosati darajasida oilani qo'llab-quvvatlash, ota-onalarni tarbiyaviy jihatdan tayyorlash va psixologik yordam tizimini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Oila — shaxs tarbiyasining eng asosiy, eng birinchi va eng muhim maskanidir. Insonning butun hayoti davomida uning axloqi, dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlari oilada shakllangan asosga tayanadi. Sog'lom oilaviy muhit barkamol shaxs va barqaror jamiyatning asosiy kafolatidir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ota-onaning mas'uliyati, oilaviy muhitning barqarorligi va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligi shaxs rivojlanishida hal qiluvchi omillardir. Shu sababli oilani mustahkamlash jamiyat taraqqiyotining eng muhim strategik yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi "Oila kodeksi". – Toshkent, 1998 (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
3. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.
4. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Musurmonova N. Oila pedagogikasi. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
6. Sharipov Sh., To'raqulov A. Pedagogika asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya.
7. Vygotskiy L. S. Psixologiya razvitiya rebenka (Bolaning rivojlanish psixologiyasi). – Moskva.
8. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – Routledge, London.
9. UNESCO. Education and Family Environment Reports. – Paris, UNESCO Publishing.
10. UNICEF Uzbekistan. Child Protection and Family Development Reports. – Tashkent, 2021–2024.
11. Zunnunov A. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan.
12. Oila va jamiyat. Ilmiy maqolalar to'plami. – O'zbekiston pedagogika ilmiy tadqiqot instituti nashri.